

ATATÜRK TEKKE VE ZAVİYELERİN VAKIFLARINA DA EL KOYMUŞTU

Aydınlık Dergisi, 24 Şubat 2008

Yıldırım Koç

1789 Fransız Devrimi öncesinde Fransa topraklarının önemli bir bölümü kiliseye aitti. Fransız Devrimi sonrasında bu topraklara el kondu. Türkiye iktisat tarihinde nedense unutulmuş veya unutturulan olaylardan biri de, Cumhuriyet kurulduktan sonra yapılan benzer bir uygulamadır. Vakıflar konusu yeniden gündeme girince bu önemli olayı hatırlamakta yarar vardır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, çeşitli nedenlerle, arazinin önemli bir bölümü vakıfların elindeydi. Bu konuda farklı tahminler bulunmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde arazinin dörtte biri vakıflara aitti. 19. yüzyılın sonlarında Mehmet Said Paşa'nın hazırladığı bir rapora göre ise ülke arazisinin yarısından fazlası vakıfların mülkiyetindeydiⁱ. Diğer taraftan, "Engelhardt, Türkiye'deki gayri menkullerin ve emlakın dörtte üçünün 19uncu asırda vakıf sıfatıyla camilere ait bulunduğunu iddia etmektedir."ⁱⁱ

Tekkeler ve zaviyeler de bazı arazilerin ve önemli miktarda gayrimenkulün sahibiydi. Tekke ve zaviyeler, hem vakıflar, hem de normal mülkiyet ilişkisi içinde çok önemli bir ekonomik güce sahipti. Uluslaşma sürecinin önündeki en önemli iki engelden biri olan cemaat-tarikat-mezhep kimliğinin zayıflatılabilmesi için tekke ve zaviyelerin ekonomik gücüne el konması gerekiyordu.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 3 Mart 1924 günü üç önemli kanunu kabul etti. 431 sayılı Kanunla (Hilafetin İlgasına ve Hanedanı Osmanî'nin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun), halifelik kaldırıldı ve Osmanlı Hanedanı mensupları ülke dışına çıkarıldı. 430 sayılı Kanunla (Tevhidi Tedrisat Kanunu) öğretimin birleştirilmesi sağlandı; din adamlarının denetimindeki eğitime son verildi. 429 sayılı Kanunla, Şeriye ve Evkaf Bakanlığı kaldırıldı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü kuruldu.

Daha sonraki yıllarda, her yıl çıkarılan bütçe kanunlarına konan maddeler, Medeni Kanun hükümleri, 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Ünvanların Men ve İlgasına dair Kanun, Tapulama Kanunu ve Orman Kanunu gibi düzenlemelerle Türkiye Cumhuriyeti Devleti vakıfları denetimi ve yönetimi altına aldı. 1926 yılından önce kurulan vakıflara ilişkin düzenleme son derece önemliydi. 5.6.1935 gün ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu eski vakıfları devletin parçası haline getirdi: "Eski vakıflara uygulanan Vakıflar Kanunu, bu kanun eski vakıfları tasnif etmiştir. Vakıflar adeta devletleştirilmiştir."ⁱⁱⁱ

3 Mart 1924 günü kabul edilen kanunlar, uluslaşmanın önündeki en önemli engellerden olan cemaat-tarikat-mezhep kimliğine siyasal alanda, ekonomik alanda ve eğitim alanında büyük bir darbe indirdi. Bu kesimlerin ekonomik gücü devletleştirildi ve denetim altına alındı. Bu kesimlerin elindeki eğitim olanakları devletleştirildi.

13 Şubat - 31 Mayıs 1925 tarihleri arasında gerçekleştirilen Şeyh Said ayaklanması, etnik kimliğin ve cemaat-tarikat kimliğinin uluslaşma sürecine başkaldırısıydı. Bu ayaklanma sırasında bazı tekkeler de kullanılmıştı. Doğu İstiklal Mahkemesi, 28 Haziran 1925 günü aldığı kararla, yargı bölgesi içindeki bütün tekkeleri ve zaviyeleri kapattı^{iv}. Bakanlar Kurulu da 2 Eylül 1925 tarihinde yayımladığı kararnameyle, tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasına karar verdi. Ancak bu kararnameye bazı tepkiler ortaya çıkınca, yasa ile düzenleme gündeme getirildi ve 30.11.1925 gün ve 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Ünvanların Men ve İlgasına Dair Kanun (Resmi Gazete ve Yürürlük: 13.12.1925) kabul edildi. Bu Kanun sonrasında tekkelerin ve zaviyelerin arazi ve emlaklarına el kondu ve bunlar evkaf müdürlüklerine bağlandı. Böylece, hem cemaat-tarikat-mezhep kimliğinin güçlenmesine ekonomik temel sağlayan yapılara büyük bir darbe indirildi, hem de devletin olanakları artırıldı. Ayrıca, çeşitli kanunlar ve Bakanlar Kurulu kararlarıyla el konulan vakıf arazilerinin bir bölümü, halkın sorunlarını çözebilmek ve halkın desteğini alabilmek amacıyla halka dağıtıldı. Böylece,

farklı etnik kökenlerden ve inançlardan gelen insanlardan çağdaş bir ulus yaratılabilmesi için gerekli olan ekonomik çıkar bütünlüğünün oluşturulmasına da katkıda bulunuldu.

Eskişehir ilindeki 36 köyü kapsayan Mahmudu Sani Vakfı'na ait 1.270.000 dönüm arazi, 2613 sayılı Tapu Tahrir ve Kadastro Kanununa dayanılarak, 34 bin parselde ayrıldı ve yerli halkın iskanına verildi. Ayrıca, 23 bin parselde 900.000 dönüm arazi de topraksız köylülere dağıtıldı. Mahmudu Sani Vakfı'nın diğer topraklarının bir bölümü de Türkiye'ye gelen göçmenlere verildi. Mahmudiye Harası da vakıf arazisinden yapılan tahsisle kuruldu. Ayrıca, göçmenlere, mabadillere ve yangın felaketlerinden zarar görenlere arazi verildi.

Silivri'de Sultan Beyazıt Vakfı'ndan 15.000 dönüm arazi Romanya'dan gelen göçmenlere dağıtıldı. Saray ve Vize ilçelerinde bulunan Paşa Vakfı arazileri ise İcra Vekilleri Heyeti'nin 1.12.1926 gün ve 4450 sayılı karamamesi ile göçmenlere verildi. Bunların dışında Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesine bağlı 17 köyde bulunan Eyüp Nebi Vakfı'ndan 150.000 dönüm arazi, Amasya'nın Taşova ilçesinin köylerinde bulunan Hazinekar Süleyman Paşa Vakfı'ndan 25.000 dönüm arazi, Palu ve Karakocan ilkelerine bağlı köylerde bulunan 30.000 dönüm vakıf arazisi, Bursa'ya bağlı Karacabey ilçesi köylerinde bulunan 10.000 dönüm vakıf arazisi ve Aydın'ın çeşitli köylerinde 5.000 dönüm zeytinlik arazi, iç iskana tahsis edildi^v.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin vakıflara el koyması, çağdaş bir ulusun oluşmasının önündeki cemaat-tarikat-mezhep ilişkilerinin zayıflatılmasına, halkla devlet arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesine ve devletin ekonomik gücünün artırılmasına önemli katkılarda bulundu.

ⁱ Vakıflar Genel Müdürlüğü, **Cumhuriyetin 50. Yılında Vakıflar**, Ankara, 1973, s.244.

ⁱⁱ Derin, H., **Türkiye'de Devletçilik**, İstanbul, 1940, s.60.

ⁱⁱⁱ Altaş, Hüseyin, "Türkiye'de 1926-1967 Dönemi Arası Vakıf Sistemi," Vakıflar Genel Müdürlüğü, **Cumhuriyetin 80. Yılında Uluslararası Vakıf Sempozyumu Kitabı**, Ankara, 2004, s.89.

^{iv} Turan, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi 3. Kitap Birinci Bölüm, Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938)**, Bilgi Yay., 1995, s.178.

^v Vakıflar Genel Müdürlüğü, a.g.k., s.245.